

JIŘÍ REJZEK

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

nám. Jana Palacha 2; 11635 Praha 4

tel. (+420) 606 884 850

e-mail: jiri.rejzek@ff.cuni.cz

VÝRAZY PRO ‘(LIDSKOU) VLASTNOST’ V ČEŠTINĚ A JINÝCH SLOVANSKÝCH JAZYCÍCH

KLÍČOVÁ SLOVA: vlastnost, slovanské jazyky, sémantický vývoj

SŁOWA KLUCZOWE: cecha, języki słowiańskie, rozwój semantyczny

KEYWORDS: quality, Slavonic languages, semantic development

EXPRESSIONS FOR ‘(HUMAN) QUALITY’ IN CZECH AND OTHER SLAVONIC LANGUAGES

ABSTRACT: The word for ‘quality’ is not common Slavonic; its equivalents were only formed in individual Slavonic languages relatively late. Not infrequently, more expressions of one language compete with each other in this sense, also the motivation of the words is quite varied. In this paper, I will particularly deal with the development and alterations of the words for ‘quality’ in Czech, Slovak and Polish, the situation in other Slavonic languages will be briefly outlined then.

ABSTRAKT: Slovo pro ‘vlastnost’ není obecně slovanské; jeho ekvivalenty se vytvářely až dosti pozdě na půdě jednotlivých slovanských jazyků. Často si v tomto významu konkuruje v jednom jazyce více výrazů, i motivace pojmenování bývá dosti pestrá. V příspěvku se budeme podrobněji věnovat vývoji a proměnám pojmenování pro ‘vlastnost’ v češtině, stručně pak nastíníme, jak vypadá situace v jiných slovanských jazycích.

Lidské vlastnosti jsou častým předmětem zkoumání slovanské kognitivní lingvistiky se zaměřením na jazykový obraz světa. Cílem tohoto příspěvku je podívat se na původ a motivaci výrazů pro (lidskou) vlastnost ve slovanských

jazycích. Hlavní pozornost bude věnována češtině, slovenštině a polštině, stručně se zmíníme i o ostatních jazycích.

Ve staré češtině se slovo pro vlastnost (či souhrn vlastností) objevuje jako ekvivalent k lat. *qualitas* v podobě *kakost*. Zdá se, že jde o kalk vytvořený Štítným (od *kaký* jako *qualitas* od *qualis* ‘jaký’), srov. např. *To, ješto kakost slove v tělesné věci neb v duchovní, nenie v bohu: nenie biely, nenie črný neb barvený* atd. ŠtítBud. 87. *Tak že by viece chléb neostal v svém bytu, jediné (ostali by) případkové chleba, kakosti a barvy beze všie podstaty chlebné* ChelčRepl. 62a. *Buoh jest bez kakosty dobrý sine qualitate bonus* ROI. 2b. *Nakazí se mozk a podlé kakosti barvy bude spuosen* Rhas. 30. *Vedlé kakosti dýmu* BřezSnář. 80. – *kakost qualitas* Prešp. 20, SlovBrn. 69; *z kakosti časov* pro qualitate Kladr. Esth. 16, 9; *za kakost* pro qualitate HymnA. 5a (Gb II, s. 10).

Od konce 14. stol. se pak objevuje podoba *jakost*: *yakoft quantitas* Prešp. 20, SlovBrn. 70; *qualitates* t. j. *jakosti* všelijaké atd. ČČMus. 1898, 176 (ze XVI st.); – *vedlé iakosti* BřezSnář. 192. Zajímavé je, že vedle významu ‘vlastnost’ se objevuje i ve významu ‘množství, velikost’, tedy jako ekvivalent lat. *quantitas*. Přespurský slovník z konce 14. stol. dokonce oba významy rozlišuje právě rozdílem v násloví – *kakost* × *jakost*; v textu je pak tento rozdíl doložen v Letopisech Trojanských 12, 1: *jakost i kakost bojujících* (citováno podle Jg I, 565). Stejný dvojitý význam má i další ekvivalent latinských výrazů, který se ve staré češtině používá, totiž *kterakost*: *Buoh jest bez kterakosty veliký sine quantitate magnus* ROI. 2b; *rozwáživše kterakost a vážnost statkóv* List. XVI stol.; *aby vyznal o jisté kterakosti nebo jakosti* Brikc. 94: *kteralof* (sic) *qualitas* Cath. 176b (Gb I, s. 597).

Dnešní slovo *vlastnost* je ve staročeštině celkem hojně zastoupeno, ovšem v poněkud jiném významu ‘vhodnost, náležitost; poměr’ (MStčS 1978, s.v., Šimek 1947, s.v.), v latinsko-českých slovnících jako ekvivalent lat. *species* (KlarVok, SlovKlem), i když v některých kontextech se blíží dnešnímu významu – srov. *Protož prvá vlastnost zákona jest, že vady má vypléti* (LyraMat); *neb nerozlučnost jest vlastnost manželstvie* (tamtéž); *poznati jisté myšlenie člověčie jesti vlastnost samého boha* (Stč. textová banka). Význam bychom v těchto případech definovali spíše jako ‘osobitost, charakteristický rys’.

Podobné rozložení významů pak trvá i ve střední češtině. Základním výrazem pro vlastnost je *jakost*, srov. *ta květná jakost v krátce svůj stav musí stratit* (KadlZdor 76) či *její mravy, pěkné cnosti, její přemilé jakosti* (RosaDisc 127), kde má toto slovo právě význam ‘lidská vlastnost’. Slova *vlastnost* se užívá ve významech ‘náležitost, osobitost’, srov. *veliká ujma i vlasnosti i ušlechtilosti české řeči* (BlahGram 69b), řidčeji ‘podoba, povaha’ (*téžť i já [zrcadlo] jsem jasné dosti, ukazujíc lidem vlastnost jejich* (PaprObora F2a), nově se objevuje význam ‘vlastnictví’, srov. *z vlastnosti neb z poddanosti vysvoboditi* (RešSlovB SS1b), *odříkám se všechněch bohatství, vlastnosti, péčování, důstojenství* (BridVeč 153). Obě slova

nalezneme v dokladu *Ne že by chléb a víno po zřikání slov své jakosti a vlastnosti ztratily* (ZámrPost 176a), což je zřejmě třeba chápat jako 'vlastnosti a osobitosti (náležitosti)' (k příkladům viz Nejedlý et al. 2012).

Také slovenština daného období zná u slova *vlastnosť* významy 'osobitost' a 'vlastnictví', zdá se však, že přechod k dnešnímu významu se tam uskutečnil rychleji než v češtině. HSJS (VI, s. 404) uvádí význam 'základná povahová črta človeka' jako hlavní a uvádí např. tyto doklady: *rozďylne osob vlastnosti jsu, wssak gediné wssech božstwý* CC 1655; *kdo ge krwawég nátury, této ma vlastnosti* GV 1755; *odrykag se náskrze nesseslechénég wlastnosti* BIR 18. st. Substantiva *jakost', jakovost'* potom označují 'souhrn vlastností, kvalitu', např. *čelo gest ssiroke dobreho prirodzenj neb yakowosti* KoB 1666; *žaden [človek] gehu yakowost nemuže gistotne oznamiti* SP 1696. Kamaldulský slovník z r. 1763 potom obě slova v podobách *własność* a *gakost* uvádí jako synonyma lat. *qualitas*.

Jungmann (V, s. 128) má jako základní význam slova *vlastnost* 'vlastnictví', jako další význam uvádí 'co komu vlastního přirozením nebo zvykem', německé *Eigenschaft, Eigenheit, Eigentümlichkeit*, tedy 'vlastnost' i 'zvláštnost, osobitost'. Přitom upozorňuje na odlišný význam slova *jakost* ve významu 'qualitas', ačkoliv i zde uvádí něm. ekvivalent *Eigenschaft*, v samotném hesle však zdůrazňuje význam německého *Beschäftigkeit*, tedy 'povaha, jakost' (Jg I, s. 565). Je tu už tedy náběh k dnešnímu rozlišení významů – *jakost* jako 'kvalita, souhrn vlastností' a *vlastnost* jako 'co je komu vlastní' s jistým posunem od 'zvláštního, osobitého rysu' k 'příznačnému, charakteristickému rysu'.

Podobný vývoj vidíme i v polštině. *Staropolský slovník* (SStp 10, s. 248) uvádí *własność, wlosność, wlostność* (podobu s *-a-* je zřejmě třeba připsat vlivu češtiny, srov. Siatkowski 1996, s. 12, 45; SEJPBor, s. 704) s významy 'vlastnost, charakter, podstata' (ekvivalent latinského *proprietas*), dále '(osobní) svoboda, vlastnictví, majetek, vláda, panování' a 'právo, přijaté mravní zásady'. Slovo *jakość* je doloženo ojedinele jako ekvivalent latinského *qualitas* (SStp 3, s. e113). I Lindeho slovník zaznamenává pro polštinu podobný stav jako pro soudobou češtinu. Slovo *właściwość*, které mezitím nahradilo slovo *własność*, je ekvivalentem něm. *Eigentümlichkeit*, tedy 'osobitost', zatímco *jakość, jakowość* je přeloženo jako *Eigenschaft*, tedy 'vlastnost' (L V, s. 349 a II, s. 232). Podle Jg (l.c.) Linde pro polštinu odlišuje *jakość* 'vlastnost' a *jakowość* 'souhrn vlastností, jakost', ale v jeho slovníku to takto explicitně řečeno není. Významy se nakonec v moderní polštině modifikovaly stejným způsobem jako v češtině, v polštině však do toho ještě vstupuje slovo *cecha*, původně 'příznak, znak' (z německého *Zeichen*, srov. české *cech*), které v nové polštině rovněž vystupuje ve významu 'vlastnost' (především právě 'lidská vlastnost').

Podívejme se stručně na situaci v dalších slovanských jazycích. Kašubština jako jazyk nejbližší polštině má k jednotlivým polským výrazům i podobné

ekvivalenty – *jakòsc, céch* (vedle *znanka*) i *włòscëwòsc* (Gòłąbk s.v., za zprostředkování dosud nepublikované části slovníku vděčím V. Knollovi ze SLÚ AV ČR), otázkou je, nakolik byly kašubské výrazy polštinou ovlivněny. Trepczykův slovník však uvádí jako ekvivalenty p. *właściwość* výrazy *swòjizna, znakòwizna* (Trepczyk 1994, s. 324).

Obě variety lužické srbštiny mají pro ‘vlastnost, jakost’ výraz *kajkosć*, což je výraz formálně odpovídající stč. *kakost*. Žádné výrazy formálně odpovídající českému *vlastnost* či polskému *właściwość* se v lužičtině nevytvořily.

Naopak překvapivou podobnost najdeme v nejzápadnějším z jihoslovanských jazyků, slovinštině, kde je základním výrazem pro ‘vlastnost’ *lastnost*. Nejde přitom o přejetí z češtiny jako v některých jiných případech, ale o tvoření z praslovanského **vold-t-*, které je všeslovanské kromě již zmíněné lužické srbštiny. Vedle toho se ve slovinštině užívá i výraz *svojstvo*, který má význam ‘vlastnost, osobitost, zvláštnost’ (Pleteršnik II, s. 614) a v podobných významech ho nacházíme ve všech jihoslovanských jazycích. Za zmínku snad stojí, že v lužické srbštině má stejný lexém (*swojstwo*) význam ‘vlastnictví’, což opět potvrzuje významové propojení mezi ‘vlastnictvím’ a ‘vlastností’. Pro jakost má slovinština výraz *kakovost, kvaliteta*.

Srbština a chorvatština mají pro vlastnost vedle slova *svojstvo* také výrazy *osobina, crta*, zatímco pro jakost užívají *kakvoća* či *kvaliteta*. Základním výrazem pro vlastnost (i jakost) v bulharštině je *kačestvo*, vedle toho se pro vlastnost používá i *čerta, svojstvo* a *osobenost* (poslední výraz však znamená spíš ‘zvláštnost, osobitost’). Makedonština se zde ukazuje jako určitý můstek mezi srbštinou a bulharštinou – se srbštinou ji spojuje výraz *osobina* (zatímco *osobenost* je ‘zvláštnost, osobitost, svéráznost’), s bulharštinou pak výraz *kačestvo* ve významu ‘jakost’.

Slovo *kačestvo* ve východní větvi jihoslovanských jazyků je asi výpůjčka z ruštiny, kde je toto slovo doloženo již v ruské církevní slovanštině v podobě *kačbstvo* jako ekvivalent k řeckému *poiotes* (Fasmer II, 214), tedy ‘jakost, povaha’. Dnešní ruské *kačestvo* znamená především ‘jakost’, ale také ‘vlastnost’, vedle toho se ve druhém významu užívá opět *svojstvo*. Zbylé východoslovanské jazyky jsou při pojmenování pojmu ‘vlastnost’ ovlivněny polštinou – základním výrazem v ukrajinštině je *vlastyvist’*, v běloruštině *ulascivasc’*, oba výrazy odpovídají polskému *właściwość* a absence ruského plnohlasí prozrazuje zřejmě přímé lexikální výpůjčky z polštiny. Stejně tak i ukrajinské *jakist’* a běloruské *jakasc’* odpovídají polskému *jakość*.

Pro pojem ‘vlastnost’ tedy máme ve slovanských jazycích poměrně pestrou škálu výrazů. Dá se říci, že výrazy obsahující kořen *kak-* (*jak-*) mají tendenci vyjadřovat spíš význam ‘jakost, souhrn vlastností, kvalita’, zatímco význam ‘vlastnost, charakteristický rys’ obsazují výrazy, které měly původní význam ‘osobitost, svébytnost, náležitost’. Mezi oběma skupinami významů je však jen malý rozdíl a významové nuance se tu často stírají.

Z uvedeného průzkumu je zřejmé, že slovo pro 'vlastnost' není obecně slovanské; jeho ekvivalenty se vytvářely až dosti pozdě na půdě jednotlivých slovanských jazyků. Je to samozřejmě dáno tím, že jde o značně abstraktní pojem, který v primitivnějších jazykových společenstvích neměl uplatnění. Praslovanština zřejmě výraz pro lidskou vlastnost či vlastnost obecně neměla.

Seznam pramenů:

- BIR – Blosyuss, Ray vernég dussi, 18. stol.
BlahGram – Blahoslav, Gramatika česká, 1571
BridVeč – Bridel, Stůl Páně, 1660
Brikc – Brikcí z Zlicka, Práva městská, 1536
BřezSnář – Vavřinec z Březové, Snář, rkp., 1471
Cath – Catholicon latino-teutonico-bohemicum, rkp., 15. stol.
CC – Cantus catholici, 1655
ČČMus – Časopis Muzea království českého
GV – Gavlovič, Walaska sskola mrawuw stodola, 1755
HymnA – Hymnár Jana z Domašína, 1429
ChelčRepl – Petr Chelčický, Replika proti Mikuláši biskupci Táboorskému, okolo 1430
KadlZdor – Kadlinský, Zdoroslavíček, 1665
KladrEsth – Bible kladrubská, 2. pol. 15. stol.
KlarVok – Klaret, Vokabulár gramatický, poč. 15. stol.
KoB – Komenský, Ianua linguae latinae reserata, překlad F. Buřovského, 1666
LyraMat – Mikuláš z Lyry, Výklad evangelia sv. Matouše, poč. 15. stol.
PaprObora – Paprockého Obora, 1602
Prešp – Slovník prešpurský, konec 14. stol.
RešSlovB – Rešel, Dictionarium bohemicum-latinum, 1562
Rhas – Rhazesovo ranné lékařství, 15. stol.
Rol – rkp. Knihovny v Olomouci, poč. 15. stol.
RosaDisc – Rosa, Discursus Lypirona, 1651
SlovBrn – Slovník brněnský, 3. čtvrtina 14. stol.
SlovKlem – Slovník klementinský, 1455
SP – Sprawa o krestianské powinnostj, 1696
ŠtítBud – Štítný, Řeči besední, poč. 15. stol.
ZámPost – Zámrský, Postilla evangelická, 1592

Zkratky slovníků

- Gb** – J. Gebauer, *Slovník staročeský*, Praha 1903–1916;
HSJS – *Historický slovník jazyka slovenského*, Bratislava 1981–2008;
Jg – J. Jungmann, *Slovník česko-německý*, Praha 1834–1839;
L – S.B. Linde, *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1807–1814;
MStčS – *Malý staročeský slovník*, Praha 1978;
SEJPBor – W. Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków 2005;
SStp – *Słownik staropolski*, red. S. Urbańczyk, Kraków 1953–2002.

Bibliografie

- Фасмер, М. (1964–1973). Этимологический словарь русского языка. Перевод с немецкого и дополнения О.Н. Трубачева. Москва.
- Gólabk, E. (2011). *Slovník polsko-kaszubski*. Dostupné z: http://skarbnicakaszubska.pl/wp-content/uploads/2016/11/Slovník_1-1.pdf
- Nejedlý, P. et al. (2010). *Lexikální databáze humanistické a barokní češtiny* [online], Praha [citován stav z 17.11. 2018], dostupné na adrese <http://madla.ujc.cas.cz>.
- Pleteršnik, M. (1894–1895). *Slovensko-nemški slovar*. Ljubljana.
- Siatkowski, J. (1996). *Czesko-polskie kontakty językowe*. Warszawa.
- Staročeská textová banka [online]. Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., oddělení vývoje jazyka. Verze dat 1.1.4 [cit. 7. 12. 2018]. Dostupné z: <http://vokabular.ujc.cas.cz/banka.aspx?idz=STB>
- Šimek, F. (1947). *Slovníček staré češtiny*. Praha.
- Trepczyk, J. (1994). *Slovník polsko-kaszubski*. Gdańsk.

WYRAŻENIA SŁUŻĄCE DO OPISANIA ‘(LUDZKIEJ) CECHY’ W JĘZYKU CZESKIM I INNYCH JĘZYKACH SŁOWIAŃSKICH

(Przekład skróconej wersji artykułu)

Słowo oznaczające ‘cechę’ nie jest ogólnosłowiańskie; jego ekwiwalenty tworzyły się dość późno na gruncie poszczególnych języków słowiańskich. W języku prasłowiańskim z pewnością nie było wyrazu oznaczającego ludzką cechę czy cechę jako taką.

W starej czeszczyźnie słowo oznaczające cechę (a także zespół cech) występuje jako ekwiwalent łac. *qualitas* w postaci *kakost*. Wydaje się, że chodzi o kalkę stworzoną przez Štítneho (od *kaký* jako *qualitas* od *qualis* ‘jaki’), por. np. *To, ješto kakost slove v tělesné věci neb v duchovní, nenie v bohu: nenie biely, nenie črný neb barvený* atd. ŠtítBud. 87. Od końca XIV wieku pojawia się zaś postać *jakost* (o staroczeskich dokumentach zob. Gb I, s. 597).

Dzisiejsze słowo *vlastnost* ‘cecha’ w języku staroczeskim jest bogato reprezentowane, jednakże w trochę innym znaczeniu niż współcześnie, tj. jako ‘vhodnost, náležitost; poměr’ – por. pol. ‘odpowiedniość, stosowność; stosunek’ (MStčS, s.v.), w słownikach łacińsko-czeskich jako ekwiwalent łac. *species* (KlarVok, SlovKlem), choć w niektórych kontekstach zbliża się do dzisiejszego znaczenia – por. *Protož prvá vlastnost zákona jest, že vady má vypléti* (LyraMat XVII C 20; 15); *neb nerozlučnost jest vlastnost manželství* (ibidem).

Podobny rozkład znaczeń można zauważyć także we wczesnym okresie nowożytnym języka czeskiego. Podstawowym wyrazem oznaczającym cechę jest *jakost*, por. *její mravy, pěkné cnosti, její přemilé jakosti* (RosaDisc 127), gdzie słowo to ma właśnie znaczenie ‘lidská vlastnost’ – pol. ‘cecha ludzka’. Słowo *vlastnost* używane jest w znaczeniach ‘náležitost, osobitost’ (pol. ‘stosowność, odrębność’), por. *veliká ujma i vlasnosti i ušlechtilosti české řeči* (BlahGram 69b), rzadziej ‘podoaba, povaha’ (pol. ‘postać, charakter’, por. *těžt i já [zrcadlo] jsem jasné dosti, ukazujíc lidem vlastnost jejich* (PapřObora F2a), pojawia się też nowe znaczenie ‘vlastnictví’ (pol. ‘własność’), por. *odříkám se všechněch bohatství, vlasnosti, péčování, důstojenství* (BridVeč 153). Oba słowa można znaleźć w dokumencie *Ne že by chléb a víno po zřikání slov své jakosti a vlasnosti ztratily* (ZámřPost 176a), co z pewnością należy rozumieć jako ‘vlastnosti a osobitosti (náležitosti)’ – pol. ‘cechy i odrębności (stosowności)’ – por. Nejedlý i in., 2010.

Również język słowacki badanego okresu notuje przy słowie *vlastnosť* znaczenia ‘osobitost’ (pol. ‘odrębność’), ‘vlastnictví’ (pol. ‘własność’), wydaje się jednak, że przejście do dzisiejszego znaczenia odbyło się tam szybciej niż w języku czeskim – por. dokumenty w HSJS VI, s. 404.

W słowniku Jungmanna (V, s. 128) jako główne znaczenia słowa *vlastnost* poświadczono ‘vlastnictví’ (pol. ‘własność’), kolejne znaczenie to: ‘co komu vlastního přirozením nebo zvykem’ (pol. ‘co komu własnego z natury czy przyzwyczajenia’), niemieckie *Eigenschaft, Eigenheit, Eigentümlichkeit*, czyli ‘vlastnost’ (pol. ‘cecha’) i ‘zvláštnost, osobitost’ (pol. ‘osobliwość, odrębność’). Jednocześnie zwraca się uwagę na odmienne znaczenie słowa *jakost* w znaczeniu ‘qualitas’, a w samym haśle podkreślono znaczenie niemieckiego *Beschäftigkeit*, czyli ‘povaha, jakost’ (pol. ‘charakter, przymiot’) – por. Jg I, 565. Jak widać, już tutaj roz-

poczyna się dzisiejsze rozróżnienie znaczeń – *jakost* jako ‘kvalita, souhrn vlastnosti’ (pol. ‘jakość, zespół cech’) i *vlastnost* jako ‘co je komu vlastní’ (pol. ‘co jest dla kogo własne’) z pewnym przesunięciem od ‘zvláštního, osobitého rysu’ (pol. ‘specjalnej, osobistej cechy’) do ‘příznačnému, charakteristickému rysu’ (pol. ‘typowej, charakterystycznej cechy’).

Podobny rozwój widzimy również w języku polskim. W *Słowniku staropolskim* (SStp 10, s. 248) znajdziemy *własność, włosność, włostność* (postać z *-a-* należy z pewnością przypisać wpływowi czeszczyzny – por. Siatkowski 1996, s. 12, 45 i in.; Boryś 2005, s. 704) ze znaczeniami ‘vlastnost, charakter, podstata’ (pol. ‘właściwość, charakter, kwintesencja’), stanowiącymi ekwiwalent łacińskiego *proprietas*, a także ‘(osobní) svoboda’ (pol. ‘(osobista) wolność’), ‘vlastnictví, majetek’ (pol. ‘własność, majątek’), ‘vláda, panování’ (pol. ‘władza, panowanie’) i ‘právo, přijaté mravní zásady’ (pol. ‘prawo, przyjęte zasady moralne’). Słowo *jakość* pojawiło się jedynie jako ekwiwalent łacińskiego *qualitas* (SStp 3, s. 113). Również słownik Lindego rejestruje dla języka polskiego podobny stan jak dla ówczesnej czeszczyzny. Słowo *właściwość*, które tymczasem zastąpiło słowo *własność*, jest ekwiwalentem niem. *Eigentümlichkeit*, czyli ‘osobitost’ (pol. ‘odrębność’), podczas gdy *jakość, jakowość* oznacza *Eigenschaft*, czyli ‘vlastnost’ (pol. ‘cecha’) – por. L V, s. 349; II, s. 232. Znaczenia te w końcu zmodyfikowały się w taki sam sposób jak w języku czeskim, w polszczyźnie dochodzi do tego słowo *cecha*, pierwotnie *příznak* ‘znak’ (pol. ‘objaw, znak’), z niemieckiego *Zeichen* – por. czeskie *cech*, które w nowej polszczyźnie również występuje w znaczeniu ‘vlastnost’ (pol. ‘cecha’).

Z pobieżnego oglądu sytuacji w pozostałych językach słowiańskich wynika, że w języku serbołużycy na oznaczenie ‘vlastnost, jakost’ (pol. ‘cecha, przymiot’) jest używany wyraz *kajkosć* – formalnie odpowiadający staroczeskiemu *kakost*. Nie ma natomiast żadnych leksemów formalnie odpowiadających czeskiemu słowu *vlastnost* czy polskiemu *właściwość*.

Zadziwiający podobieństwo znajdujemy w języku słoweńskim, gdzie podstawowym określeniem dla ‘vlastnost’ (pol. ‘cecha’) jest *vlastnost*. Nie mamy tutaj do czynienia z zapożyczeniem z czeszczyzny, jak w niektórych innych przypadkach, lecz ze słowem, które powstało niezależnie. Oprócz tego w języku słoweńskim używany jest również wyraz *svojstvo*, który ma znaczenie ‘vlastnost, osobitost, zvláštnost’ (pol. ‘cecha, odrębność, osobliwość’) – por. Pleteršnik II, s. 614; w podobnych znaczeniach występuje we wszystkich językach południowosłowiańskich. Warto wspomnieć, że w języku serbołużycy ten sam leksem (*svojstvo*) ma znaczenie ‘vlastnictví’ (pol. ‘własność’). Na ‘jakość’ język słoweński ma wyrażenia *kakovost, kvaliteta*.

Języki serbski i chorwacki posiadają dla określenia cechy oprócz słowa *svojstvo* również rzeczowniki *osobina, crta*, podczas gdy dla jakości używane są *kakvoća i kvaliteta*. Podstawowym wyrazem opisujących cechę (i jakość) w języku bułgarskim jest *kačestvo*; oprócz tego w odniesieniu do cechy stosowane są także rzeczowniki *čerta, svojstvo* i *osobenost* (ostatni wyraz oznacza jednak raczej ‘zvláštnost, osobitost’ – pol. ‘osobliwość, odmienność’). Język macedoński jawi się tu jako swego rodzaju pomost między językiem serbskim i bułgarskim – z serbskim łączy go słowo *osobina* (podczas gdy *osobenost* ‘zvláštnost, osobitost, svéráznost’ – pol. ‘osobliwość, odmienność, odrębność’), a z bułgarskim *kačestvo* w znaczeniu ‘jakost’ – pol. ‘jakość’.

Słowo *kačestvo* we wschodniej gałęzi języków południowosłowiańskich jest najpewniej pożyczką z języka rosyjskiego, gdzie pojawia się już w ruskiej wersji języka

starocerkiewnosłowiańskiego w postaci *kačbstvo* jako ekwiwalent greckiego *ποιότης* (Fasmer II, s. 214), czyli ‘jakost, povaha’ (pol. ‘jakość, charakter’). Dzisiejsze rosyjskie *kačestvo* oznacza przede wszystkim ‘jakost’ (pol. ‘jakość’), ale także ‘vlastnost’ (pol. ‘cecha’), oprócz tego w drugim znaczeniu używane jest ponownie *svojtvo*. Nazewnictwo pojęcia ‘vlastnost’ (pol. ‘cecha’) w pozostałych językach wschodniosłowiańskich najpewniej pozostaje pod wpływem polszczyzny – podstawowym określeniem w języku ukraińskim jest *vlastyvist’*, w białoruskim *vlascivasc’*, oba określenia odpowiadają polskiemu *właściwość*; brak rosyjskiego pełnogłosu zdradza pewne bezpośrednie pożyczki leksykalne z języka polskiego. Podobnie także ukraińskie *jakist’* i białoruskie *jakasc’* w polszczyźnie mają swój odpowiednik *jakość*.

Dla określenia pojęcia ‘vlastnost’ (pol. ‘cecha’) w językach słowiańskich znajdujemy zatem stosunkowo bogaty repertuar określeń. Można powiedzieć, że określenia posiadające rdzeń *kač-* (*jak-*) mają tendencję do wyrażania raczej znaczenia ‘jakost, souhrn vlastností, kvalita’ (pol. ‘jakość, zespół cech’), podczas gdy znaczenie ‘vlastnost, charakteristický rys’ (pol. ‘cecha, charakterystyczny rys’) niosą wyrazy, które miały pierwotne znaczenie ‘osobitost, svébytnost, náležitost’ (pol. ‘odmienność, niezależność, stosowność’). Pomiędzy dwoma grupami znaczeń jest jednak tylko niewielka różnica, a znaczeniowe niuanse często się zacierają.

Tłumaczyła Anna Jakubowska